

הלל צייטלין.**נְדוּלֵי הַמַּחְשָׁבָה בְּיִשְׂרָאֵל.**

א.

רמב"ם.

(דמותו הרוחנית).

I.

אהבה.

אם רוצה אתה לעמוד על אופיו של בן-מימון
 קרא את אנרותיו. בספריו אתה מוצא לרוב את
 הפלוסופיה שלו. באנרותיו-את הלב שלו. קורא
 אתה את אנרותיו ומתפלא: כמה מן האהבה, החנינה,
 דרוך והנדיבות בלב תלמידו של אריסטו זה!
 אינני יודע אף אחד מחכמי ישראל מימי
 אבינים אשר ידבר לאדם ועל האדם בסגנון לבוי
 כסגנונו של הרמב"ם באנרותיו. נפשו של הרמב"ם רחבה
 דיתה עד להביל עולם ומלואו והאהבה שבה התפרצה
 החוצה: ההרמוניה הופרעה. במקום שהוא מדבר
 ללבנו של אדם אנו שוכחים לפעמים כי לפנינו פלוסוף.

מדמים אנו כי לפנינו אִם מדברת לבנה האהוב ...
 נר אחד פנה בשאלה אל הרמב"ם: אם יכול
 הוא לאמר „אלהינו ואלהי אבותינו מאחר שאבותיו
 לא עמדו על הר סיני?

כיצד היה חכם אחר משיב על שאלה זו? —
 אמור או אל תאמר. בכדי לקיים מצות „ואהבת
 את הגר" אפשר שהיה מוסיף איזה דברים רכים,
 ואולם הרמב"ם משיב בסגנון אחר (לגמרינו). הרי הוא
 כאלו אומר: אנכי, אנכי אב לך ...

ובסגנון עוד יותר לבוי הוא מדבר בתשובה על
 שאלת הגר: אם הישמעאלים עובדי עבודה זרה הם.
 דעת הגר היתה שהישמעאלים אינם עובדי עבודה
 זרה, ורבו הכלימו בעד דעתו זו וקרא עליו: „ענה
 כסיל כאלתו“.

השיב הרמב"ם שהצדק עם הגר: הישמעאלים
 אינם עובדי עבודה זרה. על הרב שהכלים את תלמידו
 הגר הוא אומר: „וכי שכור היה ולא ידע שבשלאשים
 וששה מקימות הזהירה התורה על הגר. ואיה דבר?
 „וגר לא תונה והיא אונאת דברים“.⁽¹⁾ אחרי כן הוא
 מוסיף לדבר באזני הגר דברים רכים, דברים טובים,
 דברים נחומים, ולסוף מתפרץ מעין של אהבה ורחמים
 לאיש העלוב, לחסות תחת כנפי השכינה. הדברים
 באים בלי סדר, בלי שעור, בלי גבול. הרי זו אהבת
 שכלב שאיננה יודעת לחשוב חשבונות ...
 הרמב"ם לפי דעותיו היה קנאי קצוני

⁽¹⁾ עיין תשובות הרמב"ם, תשובה קנ"ח.

⁽²⁾ עיין שם תשובה ק"ס.

(כמו שיבואר להלן), ואולם במקום שלא הפלוסופיא המופשטת ולא הדת הרשמית מדברות מתוך כתביו, כי אם הלב - הרי הוא ההומניסט המובהק והמוחלט, אזי הוא גם החסיד במובן השירי והנבואי, של מלה זו.

הרי הוא אומר במכתבו לר' חסדאי הלוי הספרדי:

„ומה ששאלת על האומות - הוי יודע דרחמנא לבא בעי ואחר כונת הלב חם הם הדברים, ועל כן אמרו חכמי האמת ע"ה: חסידי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא, אם השיגו מה שראוי להשיג מידיעת הבורא ית' והתקינו נפשם במדות הטובות, ואין בדבר ספק שכל מי שהתקין נפשו בכשרות המדות וכשרות החכמה באומנת הבורא יתברך בודאי הוא מבני העולם הבא -

ואין בזה ספק שהאבות ונח ואדם הראשון שלא שמרו כלל דברי התורה לא יהיו בני גיהנם, אלא בודאי כיון שהגיעו והשיגו מה שראוי להתקין הרי הם במעלה העליונה. ואין הדבר תלוי בתענית ותפלה וצעקה בלי דעה ואמונה על האמת, וכגון זה: קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם - ועיקר הכל, שאין דבר העומד לעולמי עולמים אלא הבורא יתברך".³

קנאותו של הרמב"ם ומצוי עומק הדין שלו דרשו ממנו שנאה, אי-סבלנות, אכזריות, קושי הלב. מה עשה הרמב"ם? - עשה ההפך ממה שעושים

³ אגרות הרמב"ם.

קנאים אחרים. קנאים אחרים שינאים ורודפים את
הקדושים להם ולא איכפת להם, לפעמים, לאהוב
את הרחוקים, והרמב"ם להפך, דבר מה שדבר רק
נגד הרחוקים, נגד אלה שלא ידעם, שלא היה לו
עמם כל עסק, כלומר: אלה ששנאתו להם לא
יכלה לגרום להם כל רעה...

בימי הרמב"ם הרבו בני ישמעאלים לרדוף את
בני ישראל, והרי הוא כאבי-ישראל קיבל ומתאונן על
בני-ישמעאל:

„אתם, אחינו, ידוע לכם שהקדוש ברוך הוא
הפילנו במהמורות עונותינו בתוך אומה זו, שהיא
אומת ישמעאל שרעתם חזקה עלינו, והם מתחכמים
להרע ולמאוס אותנו.

ואנחנו, בעודנו סובלים שעבודם, כזביהם
ושקרונם למעלה מיכלתנו שאין ביכולת האדם כח
לסבול, ויהי כמו שאמר דוד ע"ה: ואני כחרש לא
אשמע וכאלם לא יפתח פיו וכמו שהוכיחו רבותינו
לשאת כזבי ישמעאל ושקרו ולשתוק וסמכו זה לפסוק
בשם בניו: ומשמע ודומה ומשא-שמע, דום ושאי-
וכבר הסכמנו כלנו גדולים וקטנים לסבול שעבודם,
שכן אמר ישעיה ע"ה: גוי נתתי למכים ולחיי למורטים,
פני לא הסתרתי מכלימות ורוק-

ועם כל זה לא נוכל להנצל מרוב רעתם ופחזותם
בכל זמן, וכל זמן שאנו רודפים שלומם הם רודפים
אותנו בחרום ובמלחמה).

עת של שמד היתה, חרבו של בן-תמורה ושל

(¹) אגרת תימן.

קנאים מושלמנים אחרים עברה בארץ ספרד ושארית-
 ישראל נתנה לטבח, לבז ולמשסה. הרמב"ם למד
 הלכות שחיטה בעצמו, ידע מה זה שמד. אמרו לו:
 קבל אמונת המושלמים או השיט צוארך לשחיטה.
 אמר הרמב"ם מה שאמר. את אמירת הפסוק: „אין
 אלוה מבלעדי אלוה ומחמד הוא שליח אלוה" אין
 הרמב"ם חושב לשמד¹) ברח עם אבותיו לארצות
 אחרות, סבל עוני ויסורים בוז וחרפה עד לבלי די.
 ובכל זאת: מקנא הוא את קנאת
 הישמעאלים. בכל כח הגיונו ובכל אש רוחו, הוא
 מתנפל על אלה האומרים שהישמעאלים עובדי עבודה-
 זרה הם.

באותו המכתב אל הגר הוא כותב:

„אלו הישמעאלים אינם עובדי עבודה זרה כלל
 וכבר נכרתה מפיהם ומלבם, והם מיחדים לאל
 יתברך יחוד כראוי, יחוד שאין בו דופי, ולא
 מפני שהם משקרים ומכזבים ואומרים שאנו אומרים

(עיין מאמר קרוש השם להרמב"ם אין ספק בדבר
 שמכתב זה הוא כתב התנצלות... ואולם מה שאומרים אחרים
 שהרמב"ם קבל דת מחמד למראית עין, היה למראית עין מתמדי
 זמן רב — שקר גמור הוא. הסתירה היותר גדולה לדעת זו
 היא: אלה מחכמי ישראל ששנאו את הרמב"ם תכלית
 שנאה ורדפוהו בכל מיני רדיפות ובקשו לו עלילות ותואנות —
 כיצד לא היה מזכירים לו את החטא הגדול, שהוא, הרמב"ם,
 חי בדת-מחמד? האמת היא איפוא: שהרמב"ם אמר אותו פסוק
 ביהד עם אביו וכל האנוסים, ונת כף ברח ממקום השמד והיה
 די בגלוי.

שיש לאל יתברך בן נכזב גם אנחנו עליהם ונאמרו
שהם עובדי עבודה זרה ...

ואם יאמר אדם, שהבית שהם מקלסין אותו
בית עבודה זרה הוא ועבודה זרה צפונה בתוכו שהיו
עובדים אותה אבותיהם – אלה המשתחווים כנגדו היום
לכם לשמים".

ועוד :

"אלו הישמעאלים היום כלם, טף ונשים נכרתה
עבודה זרה מפיהם, וביחוד השם אין להם טעות כלל".
וכמה מן האהבה והחנינה ביחסו של הרמב"ם
אל הקראים, אף שבתור רבני-קנאי חשב אותם
לממרים :

"אלה הקראים השוכנים פה בנוא אמון ובארץ
מצרים ובדמשק ובשאר מקומות ארץ ישמעאל וזולתם.
ראוים הם לחלקם מחלקי הכבוד ולהתקרב אצלם
כמעשה יושר ולהתנהג עמם במדת הענוה ובדרך
האמת כל זמן שגם הם יתנהגו אתנו בתמימות ויסירו
מהם עקשות פה ולזות שפתים מלדבר תועה על חכמי
הרבנים שברור" (1).

"בני התועים האלה (של הקראים הראשונים)
ובני בניהם, שהדיחו אותם אבותם, ונולדו בין הקראים
ונדלו אותם על דעתם, – הרי הוא כתינוק שנשבה
בין העכו"ם ונדלוהו, ואינו זרוז לאחוז בדרכי המצוות,
שהרי הוא כאנוס; ואף על פי ששמע אחר כך שהוא
יהודי וראה היהודים ודתם – הרי הוא כאנוס, שהרי
נדלוהו על טעותם, כך אלו שאמרנו, האוחזים בדרכי

(1) תשובת הרמב"ם, קס"ג.

אבותם הקראים שטעו; לפיכך ראוי למשכן בדברי שלום, עד שיחדו לאיתן התורה⁽¹⁾.
 הרמב"ם היה יהודי קנאי. את המינים מורידים ולא מעליו; את העכו"ם - לא מעלים ולא מורידים, אבל מי הם מינים? ומי הם עכו"ם? - אלה שסבוהו, אלה ששטמוהו, אלה שרדפו אותו ואת עמו, - את אלה לא חשב לא למינים ולא לעכו"ם. והיוצא מזה? - היוצא מזה שצריך לאהבם ולדרוש ולבקש את שלומם, מאחר שהקראים הם "תולעת יעקב" והישמעאלים כופרים בעבודה זרה וכל הכופר בעבודה זרה כמודה בכל התורה כולה". ומי היו עכו"ם בעיניו? - דוקא הנוצרים, אלה שלא הבין אותם; לא הכירם ולא ידעם היטב, ולא היה לו כמעט כל מגע ומשא עמהם. ידיעתו את הנוצרות רפויה ושטחית היא עד למאד. ברור הדבר, שאם היה יודע את הנוצרות ידיעה עמוקה לא היה חורץ בשום אופן את משפטו הקשה: "אדומיים - עכו"ם גמורים הם".

ומה אנו למדים מזה? - הרמב"ם מצד עצמו, מצד עצם מהותו, לא ידע כל שנאת-דת וכל צרות-עין. ובשעה שהפלוסופיה והדת דרשו את כל אלה ממנו - השיאם לדבר אחר. רצוני לאמר: השיאם לעמים רחוקים, ואינם ידועים לו. את אלה שידע - לא יכול לשנוא ולרדוף...
 ואם רוצה אתה לראות תכונתו זו של הרמב"ם

(1) יד החוקה, הלכות ממרים פ"ג.

באופן בולט קרא נא בשום לב את מכתביו אל רעיו-
אוהביו ואל שונאיו.

את תלמידיו הקרובים והרחוקים אהב כבנים
ממש. אין במכתביו אף שמץ מן הזיוף והמלאכותיות.
מלבד מליצות אחדות בראש המכתבים (מס ששלם
גם הרמב"ם לעת שחי בה) - כל הדברים נאמרו
לאמת תן. כל דברי-האש שבהם, כל האהבה הגדולה
שבהם, כל הדאגה התמידית בעד שלומם החומרי
והרוחני של בניו-תלמידיו - הכל כמו שהוא.
פשטותם וטבעיותם של הדברים מעידים על זה.
ביחס לרעיו הוא מקיים מצות „ואהבת לרעך כמוך”
כפשוטה כמוך בכל ממש, כמוך בלא חלוקים. בכל
הדברים הטובים והיפים שהוא מדבר לרעיו איננו רואים
(מלבד ה„מליצות” שזכרנו) אף שמץ ממה שקוראים
„נמוס” ו„דרך ארץ”, כי אם - אהבה עצומה, פשוטה,
עמוקה וטבעית, אהבה הנובעת ממקור הלב ומתגלה
בפיוט מיוחד במינו.

ואתו יחס של אהבה חי בלב הרמב"ם גם
בשעה שדבר אל שונאיו בנפש, כותב הוא לאחד
משונאיו ורודפיו היותר גדולים (אל הדיין ר'
פנחס מאלכסנדריא) ומדבר עמו בסגנון שבו מדברים
לתינוק שנטה מעט מדרך הישרה. יותר נכון: שאחרים
הטעו אותו מדרך הישרה...

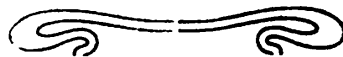
וביחס לכל שונאיו ורודפיו הרבים הרי הוא
מקים באמת ובתמים דברי התלמוד: „הנעלבים ואינם
עולבים, שומעים חרפתם ואינם משיבים, עושים מאהבה
ושמהים ביסורים - עליהם הכתוב אומר: ואוהביו
כצאת השמש בנבורתו”.

יצאה השמש בגבורתה. זרחה שמש=אלוה
 על ראש בן-מימין וקרנים מידה לה על כל מי שהיה
 לו שיח ושיג עמו.

„אנחנו מוחלים, הוא כותב, למי שיעשה זה
 (רעות ובזיונות) בשביל סבלותיו, וכל שכן למי שיש
 לו בזה תועלת ולא יזיק לנו אנחנו וכופין על מדת
 סדום: זה נהנה וזה לא חסר...¹)

„כל זה (החרפות והגדופים של השונא), חי
 השם יתברך! לא יזיקני ולא יבעיסני. ואפילו ראיתיו
 בעיני ושמעתיו באזני או עשה לפני לא הייתי חושש,
 אלא, אדרבה, הייתי נכנע אליו ומשיבו דברים טובים,
 נאים ורכים או אשתוק או אשיב לפי הענין דברים
 נאים ודברי עניה כפי הצורך והשעה“²)

„ובכלל אני מבקש ממך, הוא כותב לתלמידו,
 אם אתה תלמידי שתלך בדרכי במדותי, והוא הטוב
 לך שיקללך ולא תקללם ותהיה מן העלובים ולא מן
 העלובים...“ (עוד יבא)



¹) מכתב למר יוסף בן גארב מבגדר.

²) מכתב לר' יוסף עקנין.

הלל צייטלין.

נְדוּלֵי הַמַּחְשָׁבָה בְּיִשְׂרָאֵל.

א.

רמב"ם.

(דמותו הרוחנית).

II.

גאון-אצילים וקנאות.

מה היא דעת-אלהים?

„אין אוהב את הקדוש ברוך הוא אלא בדעת
 שידעהו, ועל פי הדעת תהיה האהבה אם מעט-מעט,
 ואם הרבה-הרבה. לפיכך צריך האדם ליחד עצמו
 להבין ולהשכיל בחכמות ותבונות המודיעות לו
 את קונו כפי כח שיש בידו להשיג...“
 ומה סיבן של „חכמות ותבונות“ אלה?—חכמת
 הטבע ומה שאחר הטבע. הם הם: „מעשי בראשית“
 ו„מעשי מרכבה...“¹)

¹ (עין מדע ד' פרקים הראשונים וביחוד פ"ד משנה ו' וי"ג.)

ומאחר שכבר אמרו חכמים: ,דבר גדול-מעשי מרכבה; דבר קטן-הויות דאביי ורבא¹) הרי מדרגתן של החכמות הטבעיות והאלהיות גבוהה ממדרגתן של הדינים וההלכות, האסור והמותר, הכשר והפסול, הטהור והשמא...

משל למה הדבר דומה?

המלך עומד בארמונו ואנשי עבודתו כלם נחלקים: קצתם-בתוך המדינה, וקצתם-חוץ למדינה. ואלה שהם בתוך המדינה: יש מהם מי שאחוריו אל בית המלך והוא פונה בפניו לדרך אחרת ויש מהם מי שנגמט פניו לבית המלך והוא הולך אליו ומבקש לבוא בביתו ולעמוד לפניו, אך מאז ועד עתה עוד לא ראה חומת בית-המלך; ויש מי שיגיע אל הבית ויסוב סביב הבית לבקש השער; ויש מי שנכנס בשער והוא הולך בפרוזדור; ויש מי שנכנס אל תוך הבית והוא עם המלך במקום אחד²).

,אשר הם חוץ למדינה-הם בני אדם שאין להם כל אמונה; אשר הם בתוך המדינה אבל אהוריהם אל היכל המלך-הם אנשי הסברא והעיון אשר יש להם אמונת שוא; הרוצים לבוא אל בית המלך ולהכנס אצלו אלא שלא ראו בית המלך כלל-הם המון אנשי התורה ר"ל המון עמי הארץ העוסקים במצות; והמגיעים אל הבית, ההולכים סביבו-הם התלמודיים אשר הם מאמינים דעות אמתיות ומדרך קבלה; ואשר שוטטו בעקרי התורה-הם אשר נכנסו במבואות

(¹) שם .

(²) טו"ג ח"ג, פרק נ"א, ע"פ העתקת אלהריוי .

ההם; אבל מי שידע המופת על כל דבר אמת-זה הוא אשר נכנס עם המלך בתוך היכלו...⁽¹⁾
 ,כי מי שייגע מחשבותיו אחרי שלמותו באלהיות ויהיה נוטה בכל עניניו לפאת הבורא ויעזוב מה שזולתו וישים כל פעולות שכלו להתבונן בכל הנבראים כדי לדעת מהם את הבורא-אלה הם היושבים ראשונה במלכות ורואי פני המלך. וזאת היא מעלת הנביאים⁽²⁾.

והרי שבני אדם עולים לפי מדרגתם בעיון, בדעת, בחכמה ובהכרה. לא המעשה מעלה את האדם, אלא הדעת. המעשה הטוב הוא רק תנאי מוכרח לשלמות ההכרה, בהירותה, שלמותה, ואולם איננה התכלית האחרונה. זה הכלל: ההכרה-עיקר, והמעשה - אחד הגורמים, אחד האמצעים המביאים אל התכלית.

וראיה לדבר?

דוד צוה את שלמה בנו: ,דע את אלהי אביך ועבדהו"⁽³⁾...

העבודה תבוא אחרי היריעה האמתית. ומה פרושה של ,עבודה" זו? - לא מעשה, כי אם דבקות, כאשר תשיג את השם ומעשיו כפי מה ששייגהו השכל, אחר כן תתחיל להמסר אליו ותשתדל להתקרב לו ותחזק הדבוק אשר בינך ובינו והוא- השכל⁽⁴⁾.

,האהבה היא כפי ההשגה, ואחרי האהבה תהיה

⁽¹⁾ שם. ⁽²⁾ שם.

⁽³⁾ שם על פי העתקת אבן-תבון.

העבודה ההיא אשר כבר העירו חז"ל עליה ואמרו:
 זו עבודה שבלב והיא: שישים האדם כל מחשבתו
 במושכל הראשון ולהתבודד בה כפי היכולת⁽¹⁾
 אמת, אין השלימות האחרונה העקרית,
 התכליתית, נקנית לאדם, אלא אחר השלימות הראשונה,
 אחר תקון המדינה, ישוב העולם, מדות נאות ומשובחות,
 אבל שלימות ראשונה זו אינה אלא הקדמה לשלימות
 האחרונה שכולה: עיון, מחקר וידיעה...
 אומר הוא הרמב"ם:

שלימותו האחרון (של האדם) הוא שיהיה משכיל
 בפועל והוא שידע כל מה שיכולת האדם לדעתו מכל
 הנמצאות כפי שלימותו האחרון, ומכאן הוא
 ששלימות האחרון אין בו מעשים ולא מדות
 אלא דעות לבד⁽²⁾

ולפיכך הרי כל באי עולם, בין אלה שעוסקים
 בישוב המדינה, בין אלה שעוסקים בתקון המדות
 והמעשים, לרבות גם בעלי-תורה שאינם פלוסופים,
 אינם אלא מעין הקדמה והצעה לאדם העקרי, לאיש
 הרוח, לפלוסוף.

וכאן מגיע הרמב"ם להאלהת השכל. כל ברואי
 מטה חיים בשביל האדם (ברואי-מעלה אינם חיים
 בשביל האדם, לפי שהם שכליים גבוהים ממנו),
 וכל מין האדם חי רק בשביל בחיריו, בשביל יחודי
 המגולה, מעטים מן המעטים שהגיעו לתכלית השלימות
 בעיון והסתכלות⁽³⁾.

(1) שם. (2) שם פרק נ"ז.

(3) עיון הקדמה לסדר זרעים.

ולא נתקררה דעתו של הרמב"ם עד שהוא מחליט שכל אלה כלומר רוב בני האדם אינם אדם על צד האמת, ואין ראוי להתייחס אליהם כאל אדם, כי אם כאל חיות ובהמות...

בבואו לפרש את המשנה: "שור של עכו"ם שננח שור של ישראל חייב, ושור של ישראל שננח שור של עכו"ם פטור" הוא אומר: "ואל התמה על דבר זה ואל יקשה בעיניך, לפי שמי שאין בו עלימת המדות האנושיות אינו בכלל האדם על האמת"¹).

ולא די היה לו להרמב"ם הדינים הרבים והקשים נגד העכו"ם שאסף, לקט וקבץ משני התלמודים ומכל הבריתות והמדרשים, אלא שהוציא מהן את כל התולדות המעציבות וקבע אותן בתור דינים לדוריי דורות.

ולא עוד אלא שדברים רבים בנוגע לעכו"ם שנאמרו בתלמוד דרך מליצה או מכאב לב וכעס, הרמב"ם מבינם כפשוטם, וקובע אותם בתור דינים; הוא שב, מורה הנבוכים" שלו הוציא כמעט את כל התורה כולה מידי פשוטה...

"גוי ששבת חייב מיתה" הרי הוא בעיניו - דין; "גוי שעסק בתורה חייב מיתה" - דין. מרירותם של דינים אלו הוא מסתיק רק בזה שהוא מוסיף: "ואם עסק בתורה או שבת או חדש דבר מכין אותו ועונשין אותו ומודיעין אותו שהוא חייב מיתה על זה,

¹ פרוש המשניות ב"ק פ"ד מ"ג, ועיין בדפוסים ושינויים שם נאמרו דברים הרבה יותר מבהילים.

אבל אינו נהרג⁽¹⁾, ובוה שהוא מתיר ללמד תורה לנוצרים, כי יש כמה מהם שיחזרו למוטב⁽²⁾.
 ראה הרמב"ם מה שעשה בן-תמורה לישראל ואת הצו אשר נתן להם: השתמר, עזוב את הארץ או מות. מה עשה? - לקט את הדינים המפורים השונים בענין יחס ישראל לבני נח וקבע גם הוא הלכה לדורות: וכן צוה משה רבינו מפי הנבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, וכל מי שלא קבל, - יהרג⁽³⁾.

ומהוך הלכה קבועה זו הוא מוציא דין מור מאין כמוהו: לקח עבר גדול מן הגוים ולא רצה העבד למול מגלגלין עמו כל שנים עשר חודש. יתר על כן אסור לקיימו כשהוא ערל, אלא חוורו ומוכרו לגוים, ואם התנה עליו מתהלה והוא אצל רבו הגוי שלא ימול אותו מותר לקימו והוא ערל ובלבד שיקיים עליו שבע מצות שנצטוו בני נח ויהיה גר תושב, אבל אם לא קבל עליו שבע מצוות - יהרג מיד⁽⁴⁾.
 עיקרם של דינים אלו - בתלמוד⁽⁵⁾. ואולם הסוף הוא של הרמב"ם, והראב"ד, זה היהודי התמים, זה שלא היה פלוסיף, מחה נגד זה בסגנונו הקצר והחריף: אין לנו עתה להרוג איש⁽⁶⁾...

⁽¹⁾ הלכות מלכים פרק י', ט.

⁽²⁾ תשובות הרמב"ם נ"ח.

⁽³⁾ הלכות מלכים פ"ח ד'.

⁽⁴⁾ הלכות מילה פ"א ו'.

⁽⁵⁾ יבמות פ"ה.

⁽⁶⁾ הכסף משנה למד זכות על הרמב"ם ולא העלה כלום.

יאמרו: הרמב"ם ב"ידו החזקה" היה רק מסדר. אין להמיל עליו אחריותם של דברים שנאמרו בתלמוד. הוא מצא דין, גוי ששבת חייב מיתה" - וקבעו. מצא דין אחר: גוי שעסק בתורה חייב מיתה" - וקבעו. מצא דין אחר: על ז' מצוות בן-נח נהרג" - וקבעו גם הוא. ואולם האומרים כן שוכחים, שמלבד מה שהרמב"ם לא היה מעולם משועבד לפשטות הדברים שבתלמוד ולדברי יחידים (לעולם אל ישליך האדם את דעתו אחריו כי העינים הם לפנים ולא לאחור" - מכתב לחכמי מארשיליא ע"ש), הנה גם מאמרי התלמוד: עם הארץ מותר לנחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת" ו"עם הארץ מותר לקורעו כרג" ו"עם הארץ אסור לאכול בשר" נאמרו גם הם בסגנון הלכותי, ובכל זאת לא הבינם הרמב"ם כפשוטם, זמדוע הבין את המאמרים, גוי ששבת חייב מיתה" ו"גוי שלמד תורה-חייב מיתה" וכדומה-כפשוטה? הרמב"ם חשב להמתיק מעט את מדת הדין כמה שהוא מודיע וחוזר ומודיע, מבאר וחוזר ומבאר ש"חסירי אומות העולם יש להם חלק לעולם הבא"

שהרי אף אם נאמר שההלכה תראשונה של הרמב"ם (אותה שבהל' מלכים) היא כלה ברוח התלמוד, עדיין אי אפשר להוציא ממנה מה שהוציא הרמב"ם. אפשר עוד לחניה, שבעלי דת אחת יציעו לבעלי דת אחרת כמלחמה: קבלו מצוות בני נח או סותרו, אבל לתרוג עבד החי אתנו ויושב לבטח אתנו - דבר זה אין גם דעת קנאי שבקנאים סובלתו. וגם מצד ההלכותי תחצוני צדק הראב"ד, אלא שאין כאן מקום לתאריך בזה.

ויראה לי שנוהגין עם גרי תושב וברוך ארץ וגמילות
 חסדים כישראל¹ - אבל מי הם, חסידים² אלה לפי
 ההלכה שב, יד החזקה³? רק הגרים תושבים, אלה
 שמקבלים עליהם שבע מצוות שהזוהרו עליהם בני נח.
 ומי הוא גר-תושב? - רק מי שמקבל עליו לשמור
 מצוות בני נח ו, בפני שלשה חברים⁴. מי שמקיים
 מצוות בינו לבין עצמו, לפי טוב לבו ועומק
 השגתו - איננו גר-תושב, איננו חסיד. ומאחר שכפי
 ההלכה: אין מקבלים גר תושב אלא בזמן שהיובר
 נוהג⁵ (הלכות איסורי ביאה פ' י"ד) - הרי נשארים
 עתה, בזמן שאין היובר נוהג, כל העמים מחוץ
 ל, עולם הבא⁶ ומחוץ לכל אותן ה, הנחות⁷ וה, זכויות⁸
 שנותן הרמב"ם ההלכותי בטובו ל, גרים-תושבים⁹...

והרבה, הרבה יש לנו להתאונן על הרמב"ם
 בענין זה, לפי שמגיע הוא בענינים אלה לידי קוריוזים
 משונים. מוצא הוא איזה, הוה אמינא¹⁰ באיזה ברייתא
 וקובעה להלכה, ובלבד שתהיה נגד הנכרים. קובע
 הוא, למשל, להלכה: מצוה להלוות לנכרי
 בנשך¹¹. מפרש הוא את המקרא: לנכרי תשיך¹² -
 חובה. כבר השיגו עליו בזה רבים וגדולים, ואולם
 לא על ההלכה אני דן כאן, כי אם על רוח ההלכה.
 מי, שעניו לפניו ולא לאחור¹³ - כיצד אפשר לו לקבוע
 מצוה כזו?

ואפרוין נמטיה ליה לשד"ל, שהראה על כל הרע
 והגנאי והגיחוך גם יחד שבקנאותו של הרמב"ם, רבות
 מטענותיו של שד"ל נגד הרמב"ם רפויות הן או בטלות

(1) עיין מנין המצוות ועיין פ"ה מהלכות מלוה.

הן, ואולם ברבר קנאותו של הרמב"ם - הצדק
 אתו. מה שאפשר וצריך לחלוק עליו בזה הוא רק,
 במה שהוא, שר"ל, התנפל על אישיותו של הרמב"ם.
 כפי שכבר בארתי, היה הרמב"ם כשהוא לעצמו,
 לפי עצם טבעו, ההפך מכל זה. בשעה שהוא מדבר
 כאשר עם לבו, הרי נפשו פתוחה לכל עם ועם
 ולכל איש ואיש. ואולם בשעה שהוא נעשה פלוסוף
 ומחוקק, בשעה שהוא אומר לנפשו: יקוב הרין את
 דהר-הרי הוא נעשה בהכרח לקנאי שבקנאים.

והרין נותן! מאחר שתורת ישראל היא היא,
 לפ"ד הרמב"ם, הפלוסופיה היותר עליונה והיותר
 אמיתית, ומאחר שכל העולם כלו לא נברא אלא בשביל
 הפלוסופים, וכל שאר בני אדם-אם הם טובים-תעודתם
 היא לשמש את הפלוסופים, להספיק להם לחם ומזון
 ושאר דברים הנצרכים להם, וגם לכבד את דעתם
 בכדי שלא ישוממו, ואם הם רעים-אין להם תקנה
 אלא כליון-הרי ברין הוא שכל אלה ה"עכו"ם" צריכים
 להכיר את אלהי האמת, אלהי הפלוסופים שהוא הוא
 אלהי התורה או לרדת תהומה...

ואם יקניטנו האומות: רעים אתם שיש לכם
 פלוסוף החושב עלינו מחשבות רעות כל כך, אף אנו
 גשוב להם: לא עליכם בלבד חשב מחשבות כאלה,
 בשעה שהיה רק פלוסוף, כי אם גם עלינו בני
 עמו. לא רק להמון הוא בז תמיד, כי אם גם לעם,
 שהוא אצלו לפעמים שם נרדף עם "המון".

הרי הוא אומר על מנהגיו של האדם הנבחר:
 "כל הנוהג מנהג זה (של התקדשות), לא די לו
 שקדש נפשו וטהר עצמו ותקן מדותיו, אלא שאם היו

לו בנים יהיו נאים ובישנים ראויים לחכמה ולהסידות,
 וכל הנהג כמנהגות שאר העם ההולכים בחושך
 יהיו לו בנים כמו אותו העם).

לא היהודי שבהרמב"ם הביאהו לידי גאון-אצילים
 כזו כי אם הפלוסופיה שלו. אומר אנכי בסגנון של
 הדברים הידועים מבאורי הגר"א: הפלוסופיה
 הארורה הטעתו...

וכמוכן, לא הפלוסופיה בכלל אשמה בזה, כי
 אם הפלוסופיה של אריסטו לפי פרושיהם ופולפוליהם
 של חכמי ערב. מאריסטו ופלוסופי ערב למד הרמב"ם
 שהתכלית האחרונה היא הידיעה, ההכרה, השכל בפועל.
 ואולם תורה זו היא בעיקרה נגד תורת-ישראל,
 לפי שתורת-ישראל, מעמדת את הכל לא על המחקר
 והעיון והדבקות השכלית, כי אם על המעשה
 הטוב.

הגדול אצלנו, היהודים, הוא לא מי שנדול
 במדע, כי אם מי שנדול במעשים טובים.
 והמעשה הטוב הוא אצלנו לא אמצעי כי אם-
 התכלית האחרונה. הדבקות באלהים אינה אלא
 ההליכה בדרכי ד': מה הוא חנון אף אתה חנון; מה
 הוא רחום-אף אתה רחום...

ואם יבואו אליך תלמידי בן-פקודה ובן-מיימון
 ופסוק בפיהם: דע את אלהי אביך אף אתה אמור
 להם: ידיעה זו שבנביאים אינה אלא אהבה, ולא
 אהבה שכלית, אהבה של השגה, אהבה אפלטונית,
 דבקות שכל בשכל, דבקות החלק בכל, כי אם אהבה

(1) הלכות דעות פרק ה' ד'.

ממשיית, מעשיית, אהבה לבני אדם, רחמנות
על בני אדם, טוב וחסד שעושים עם בני אדם בכל
שעה ושעה.

לא על העיון ותהכרה הזהירו הנביאים, כי אם
על מעשה החסד.

ואם סתמו חנביאים דבריהם ולא פרשו, דעת
אלהים¹ מה היא, הנה מה שסתמו במקומות רבים
פרשו במקום אחד-וילמוד הסתום מן המפורש.
אמר ירמיהו:

כה אמר ד': אל יתהלל חכם בחכמתו
ואל יתהלל הגבור בגבורתו, אל יתהלל עשיר בעשרו,
כי אם בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי
כי אני ד' עושה חסד משפט בארץ כי באלה
חפצתי נאום ד'.

ואם יבוא בן-תבון גם הפעם בפלפוליו ויוכיח
לך, שהדברים, כי באלה חפצתי נאום ד' מוסבים
לא על, חסד, משפט וצדקה², כי אם על, השכל
וידוע¹...

אף אתה העמק עוד בדברי אותו הנביא הנשגב
ומצאת שצדקו לא התבונים, כי אם התמימים³.
הנביא אומר:

אביך הלא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה
או טוב לו: דן דין עני ואביון או טוב הלא היא
הדעת אותי נאום ד'.

¹ עיין חקמת ר"ש אבן תבון לשמונה פרקים.

² עיין סמ"ג עשין סימן ז'.

הלל צייטלין.

גְּדוּלֵי הַמְּחֻשָּׁבָה בְּיִשְׂרָאֵל.

רמב"ם.

(דמותו הרוחנית).

.III

שכל ומעל לשכל.

אחד-העם אומר בסוף מאמרו המצוין, שלמון השכל"ם:

הרמב"ם, כשאר חכמי ישראל, היתה קץ
 מטרתו בעבודתו הגדולה - אם כי אולי שלא בכונה
 ברורה - לעשות את היהדות בתכנה ובצורתה למבצר
 עז, שבו תוכל האומה לכטוח כי לא יפסק קיומה
 בגלותה. ההבדל הוא רק זה: שלפני הרמב"ם היו
 רואים את הבטחון כמה שהיהדות היא למעלה מן
 השכל, ובא הרמב"ם ואמר: לא כך, אלא הבטחון
 הוא כמה שהיהדות היא - השכל"ם.

כי השכל הוא הנקודה המרכזית בעולמו הפנימי של הרמב"ם—דבר זה לא אחד=העם חדשו. דבר זה נאמר ונשנה מאות פעמים בספרות ישראל העתיקה והחדשה ומוסכם הוא מאי הכי הרמב"ם ומאיוביו גם יחד. ביחוד הרגישו דבר זה—האויבים.

הולכת היא ונמשכת שלשלת ארוכה של גדולי האמונה בישראל שהרגישו בהאֵלהת השכל של הרמב"ם והרהרו אחרי מדותיו. די רק להזכיר שמות ידועים אלו: רבי יהודה אלפכאר (אגרות הרמב"ם), רבי שם טוב (בספר „האמונות“), רבי מאיר בן גבאי („עבודת הקודש ו„תולעת יעקב“), בעל ספר הברית (שער „כל הכלית“ ועוד, ועוד), רנה"ו (בס' גן=נעור ועוד), וביחוד—שר"ל.

השקפת אחד=העם על הרמב"ם היא היא השקפת כל החכמים שלפניו, אלא שאחד=העם חדשה, נתן לת ברק, הוד ויפעה.

ואם יש לך חרוש במאמרו של אחד=העם הנה זה חרושו: „שלטון השכל“ של הרמב"ם מקורו לא רק בהשקפותיו הפלוסופיות, אלא, במדה גדולה, גם באינסטינקט הלאומי שלו. הרגיש הרמב"ם שאין היהדות יכולה להתקיים בהיותה נשענת רק על מה ש„למעלה מן השכל“ ובא הוא והעמידה על השכל. איך שיהיה, ודבר זה מוסכם הוא כמעט מכל החכמים, שהשכל הוא בעיני הרמב"ם כאבטוריטט היותר גדול וכי היהדות הוא בעיניו—אמונת השכל...
הכן הוא?—כן ולא כן!

כשאנו רואים בהרמב"ם רק שיטה מסוימת—אמנם כן הוא. שיטתו כולה בנויה על אמונה בלי

גבול - בשכל, ואולם אפשר לראות אנשים גדולים כהרמב"ם מתוך אספקלריה אחרת. רואים אתם באנשים גדולים רק שיטות, ואולם הגדול האמתי הוא גדול גם חוץ לשיטה...

צריך שתהיה האוון מבחנת דברים הנאמרים אנב אורחא, מן הצד, דברים שהעט והלשון פולטים אותם כמו שלא במתכוין והם הם עצם האמת, ברוב הפעמים יקרה שדברים אלה אינם עיקר כלל ונאמרו רק לשעתם מפני צורך השעה, או על פי הרגשת השעה ומצב נפשי עובר. כי על כן אמרתי: האוון להבחין היא צריכה. צריך שתתרגל להבחין ולהבדיל בין מה ששואבים מעומק הנפש, אף על פי שהוא חוץ לשיטה, ובין סתם דברים ארעיים...

ובדרך זה אנו שומעים מפי הרמב"ם דברי טרי נגד "שלטון השכל". וטי שאונו מבחנת דברים יכיר בדברים האלה לא דברים ארעיים, כי אם רעד הנפש, החלק היותר פנימי שבהכרה. מצד אחד אנו שומעים את הרמב"ם מתאר את עצמו כמו שמתארים אותו אחרים: בתור אפוסטול של השכל. אומר הוא, הרמב"ם, על עצמו:

"השתדלותנו והשתדלות כל איש מהיחודים-חלף השתדלות ההמון, שהמין אנשי התורה הנאהב שבדברים להם והערב לסכלותם, שישמו התורה והשכל שני קצוות סותרים, ויוציאו כל דבר נבדל ומופרש מן המושכל ויאמרו שהוא מופת ויברחו מהיות דבר על מנהג הטבע לא במה שיסופר ממה שעבר ולא במה שיראה מזמן העומד ולא במה שיאמר שיארע לעתיד, ואנחנו נשתדל לקבץ בין התורה והמושכל וננהיג את

הדברים על סדר טבעי אפשר בכל זה, אלא מה שהתבאר בו שהוא מופת ולא יתכן לפרש כלל, או נצטרך לומר שהוא מופת⁽¹⁾.

ואלה הדברים הם באמת בהתאמה לשיטת הרמב"ם, אותה השיטה הבונה את היהדות על יסוד המופתים השכליים של אריסטו ומפרשיו, ואולם נשמע נא מה שאומר הרמב"ם חוץ לשיטה:

„דע כי יש לשכל האנושי השנות, אשר יוכל בכחו וטבעו להשיגם, ויש בעולם נמצאות ודברים אשר אין בכחו וטבעו להשיגם בשום פנים ולא בשום סבה, כי שערי השגתם נעולים בעדו.“
„כי יש לשכל האנושי גבול אשר יעמוד אצלו בלא כל ספק“⁽²⁾.

דברים אלו אפשר עוד להכניס אל תוך השיטה, לפי שאפשר לפרש שהשכל האנושי יש בכחו להשיג השנות אלהיות, אלא שיש לו גבול; המטפיזיקה יש לה על מי לסמוך, אלא שבכוא השכל להשגה היותר גבוהה עליו לסגת אחר ולפנות מקום – לנבואה. הנבואה, אף שנעלה היא לאין קץ על ההשגה השכלית, אף היא יש לה גבול. אין בכחה לראות ראית פנים⁽³⁾.
ואולם במקום אחר באים דברים, דברים נוקבים ויורדים עד התהום, דברים שהם בהחלט נגד כל מטפיזיקה, נגד כל חקר-אלוה ודרישה במופלא. דברים צלו לכשנדרק בהם היטב הרי הם מקעקעים את

⁽¹⁾ מאמר תחית המתים.

⁽²⁾ מו"נ פרק ל', עפ"י העתקת אלהריוו.

⁽³⁾ עיין שם פרק ל"ו.

כל הבנין אשר בנו פלוסופי דור ודור ורמב"ם עצמו בתוכם...

אני אומר—כך כותב הרמב"ם לר' חסדאי הלוי הספרדי—שרעת האדם יש לה קץ, וכל זמן שהנפש בגוף אינה יכולה לדעת מה שלמעלה מן הטבע, ולפי שהיא שורה בטבע אי אפשר לה לחזות ולראות למעלה הלכך בשתכנס הדעת להסתכל למעלה לא תוכל כי הדבר גבוה ממנה, אבל כל מה שבטבע יכולה היא לדעת ולהסתכל¹.

דברים אלו לכשנוציא מהם את כל התולדות ההגיוניות היוצאות מהם בהכרח, הרי הם מבטלים את כל החקירות שב"מורה הנבוכים" בלי כל יוצא מן הכלל, לפי שכל מיני החקירות על שאלת הגשמיות ועל תוארי האלהים שאינם אלא בשלילה ועל העצמים הנבדלים ועל הקדמות ועל החרוש ועל המניע הנצחי ועל כל מיני ההתחלות הראשונות והתכליתיות ושלימות ראשונה ואחרונה סוף סוף הם הסתכלות במה שאחר הטבע ולא במה שבטבע. נושאי כל הדברים האלה אינה חכמת הטבע כי אם המטפיזיקה...

ובשעה שבשיטה הרמב"ם מבסס את אמונת החרוש שלו, על מה שאין לאריסטו מ.ג.ת ברור על קדמות העולם, אבל אם היה מופת ברור לאריסטו היה אפשר להוציא כקרא מעשה בראשית מידי פשוטו, וככלל ראית השכל שאין עליה תשובה, היא

¹ קובץ תשובות הרמב"ם ואגרותיו, השם לפסיא, ח"ב,

הראיה היותר בהירה והיותר אמתית (אנכי ולא יהיה לך מפי הנבורה שמענו - מנבורת המופת) וגם הנבואה עצמה אינה אלא השגה אלהית נשגבה, והרי היא נבדלת מהשגה אנושית לא בעיקר מהותה, לא באיכותה כי אם במהירותה, אמתותה, בהירותה, ההופעה הפתאומית והברק המכריק - הנה מחוץ לשיטה רואה הרמב"ם תהום בין השכל ובין הנבואה, והיא מעמיד את הנבואה למעלה מכל השגה וראיה שכלית.

הרי הוא אומר:

„הוי יודע שיש שם מעלה בדעת למעלה ממעלת הפלוסופים והיא: הנבואה, והנבואה היא עולם אחר ולא יתכן בה ראיה ומשא ומתן, שמאחר שנתברר שזו נבואה לא נשאר מקום לראיה, וכן אתה רואה שלא היו מבקשים מן הנביא ראיה אלא על הנבואה עצמה אם היא נבואה או לא והוא הנקרא מופת, אבל לא יבקשו ראיה למעלה מן הנבואה, שהנבואה למעלה מן הראיה ולא הראיה למעלה מן הנבואה“¹).

ואף בשיטה עצמה הננו מוצאים את עיקר העקרין יוצא חוץ לשיטה. מי שירד לעומק שיטת אריסטו קבלה כמו שהיא והוציא ממנה את כל התולדות ההגיוניות, נטה ממנה בהחלט בבואו לעיקר היהדות: לאמונת החדוש.

ופה הננו רואים את מלחמת השכל עם מה שמעל לשכל בעצם הקפה, מצד אחד הרמב"ם מתיר

¹ (אגרות הרמב"ם, שם).

לעצמו אפיקורסות זו בנוגע לשיטת אריסטו (שהיתה הכללית האמת בעיניו) „מפני שאין לאריסטו מופת ברור על הקדמות“, ומצד אחד אינו מסתפק בזה ונותן טעם אחר לאמונת החדוש שלו והוא, לפי שבלי אמונת החדוש אין מקום לאמונת ישראל...

משמע שאף אם היה אריסטו נותן מופת שבלי ברור על קדמות העולם לא היינו משניחים בו, לפי שבלא אמונת החדוש אין נבואה ואין נסים...⁽¹⁾

רבים הישבים, שגם אמונת החדוש הרמב"ם מסביר בשכל, והוא לפי שהם רואים שהרמב"ם מאריך הרבה בכטול דעותיהם של מאמיני הקדמות ומסביר לנו אפשרות החדוש, ואולם הסברה זו לכשנבנה היטב ולכשנוציא ממנה את כל התולדות ההגיוניות, היא באמת לא מקרבת את אמונת החדוש לשכל, כי אם מראה את אפסותו של השכל בבואו לחקור מה למעלה ומה למטה, מה לפנינו ומה לאחור...

הרמב"ם מסביר שאמנם השכל שלנו מניח, כי מן האין יוצא רק אין, כי האין והיש הם שני הפכים ואי אפשר לברוא יש מאין, אבל הנחה זו של שכלנו מקורה ביש עצמו, במה שאנו רואים לפנינו יום יום, במה שאנו מתכוננים בהויה. הנהתנו זו היא מן המאוחר אל הקודם. לפי שרואים אנו לפנינו רק יש מיש הננו הישבים כי אפשר לו ליש להברא אלא מתוך יש, ואולם אין להביא ראיה מן ההויה אל מה שקדם להויה, מן הבריאה למה שקדם להבריאה. מה

⁽¹⁾ עיין היטב טו"נ ח"ב, פרק כ"ה.

שהוא בתוך גבולי ההויה-אי אפשר, הנה במה שהוא חוץ להויה או בהתחלת ההויה-אפשר ואפשר. הננו רואים בטבע עצמו, שהדברים משתנים מן הכח אל התחלת ההויה ומן התחלת ההויה אל ההויה השלמה והגמורה שנוי גמור ומיחלט. דם וזרע, הריון ולידה, וילד נולד-הרי אלה חזיונות טבעיים שונים אלו מאלו בהחלט ובכל זאת הם משתלשלים אלו מאלו. הרי ש, אין להביא ראיה מטבע הרבר אחר היותו והשלמו והיותו מיושב על השלם שבענתו, על ענינו קודם שיתחיל בתנועה".

ובכדי לשבר את האוון הרמב"ם ממשיך משל :
 ,איש, שלם-הבריאה מאד נולד ומתה יולדתו,
 אחר אשר הניקתהו חדשים והתעסקו אנשים להשלים
 זמן גדולו באי מאי הים אשר לא עבר בו איש עד
 אשר גדל והשכיל וידע והוא לא ראה אשה מימיו
 ולא נקבה מנקבות שאר בעלי החיים, ושאל ואמר
 לאדם אחר מן העומדים לפניו: איך היינו מצואין ועל
 איזה ענין היתה בריאתנו?"

ספר לו האיש דבר ההריון והלידה. תמה הילד
 היתום תמיהה גדולה. סוף סוף כחש הילד היתום
 בדברי המספר והכזיב את דבריו באמרו: כל אלה
 האנשים שאני רואה אינם חיים כן ואי אפשר לחיות
 בתוך כים סתום מקיף בו בתוך גוף מדת חדשים"...) ו
 אותו האיש שגדל על האי הרי ההגיון עמו.
 אלה האנשים שהוא רואה, באמת אי אפשר להם
 לחיות כן, והוא מקיש מן הנראה על הבלאי-נראה...

(1) עיין שם פרק י"ז.

ההגיון הוא עם איש-האי והאמת היא — נגדו, לפי שטבע המתהווה שונה הוא מן הטבע השלם והגמור. וכך ההגיון השכלי עם מכחישי החדוש, והאמת יכולה להיות אחרת, לפי שאין להביא ראיה ממה שנעשה בעולם אחד הבריאה, על מה שנעשה קודם הבריאה.

הנחה זו אם נרחיבה ונעמיקה, הרי באמת שוללת היא, גם את כל החקירות המטפיוזיות-מיאולוגיות של בעל, טורה הנבוכים עצמו, לפי שנישא כל החקירות אלה לכוף הם הדברים שמחוץ לטבע המציאות הנגלית... והרי נאפשר לטעון נגד הרמב"ם עצמו ככל אשר הוא טוען נגד מכחישי החדוש; אתה אומר שדברים אלה ואלה נמנעים הם בחק האלות. מ אין אתה יודע זאת? — לפי ששכלך ההגיוני, ההקשי מגיד לך זאת. אבל הלא שכלך ההגיוני, ההקשי שואב את הנחותיו מתוך מה שהוא רואה ומסתכל בטבע המציאות מן המאוחר אל הקודם או מוציא דבר מתוך דבר מתוך מושכלות ראשונות בדרך הנדסי, מן הקודם אל המאוחר, אבל הרי כל הדברים שאתה רואה ומסתכל בהם בתוך הטבע הם, בתוך המציאות הנגלית, וכל אלה המושכלות הראשונות שלך פרי שכלך האנושי, הטבעי הוא — ומאין אתה יודע כי כך הוא גם מחוץ לשכל ומחוץ לטבע המציאות הנגלית?

נניח כי צדקת בהנחתך: לנמנע — טבע קים קיום עומד, אינו מפעולת פועל אי אפשר השתנותו כלל לא יצויר השם ביכולת עליו¹, אבל מאין

(1) עיין מ"ג חלק שלישי.

אתה יודע להגדיר ולהגביל בדיוק מה נמנע בחק
אלוה ומה לא-נמנע?

אחדות הפכים — אין לך „נמנע“ גדול
מה ואין לך שני הפכים כאין ויש, ובכל זאת אתה
מאמין בכריאת יש מאין. רואה אתה אפשרות
דבר זה, לפי שהוא מחוץ לטבע המציאות של עכשיו —
והרי באופן זה אפשריים גם דברים אחרים שאתה
מבחש בהם...

סוף סוף הרי צדק מאד רבי יהודה אלפכאר
בטענתו:

„משל לשני אנשים, שבא אחד והעיד שראה
גמל אחד פורח באויר, ובא השני והעיד שראה שלשה
גמלים פורחים באויר, וכידוע שאם יתכן להיות הראשון
אמת — יתכן להיות גם השני אמת“... (1)

ממה נפשך: אם לפי טבע המציאות הרי
כריאת יש מאין אי אפשרית היא, כך הנסים אי
אפשריים הם, ואם נניח שיש מציאות מעל לטבע הנגלה
וכי על כן אי אפשר להקיש עליה מן הטבע הנגלה —
הרי כל הדברים אפשריים הם. אפשר גם „לשלשה
גמלים פורחים באויר“...

והרי באנו עוד הפעם לשניות שבבן-מימון:
בן מימון שכלי ובן-מימון לבוי, בן מימון הגיוני
ובן מימון — שירי, נבואי...

וכשם שבן-מימון זה שב„פלוסופיה“ שלו
ובתולדותיה המשונות אחר הוא מזה שמוסר במכתביט
אחדים לדעיו את המית-הלכ, כך בן-מימון זה שבשיטה

(1) אגרות הרמב"ם.

שונה הוא מזה שהוא חוץ לשיטה ומבטל את השכל
לפני הנבואה...

אמרתי: „נבואה“ ולא אמרתי „אמונה“, לפי
שגדר „אמונה“ לפי הרמב"ם עצמו כמעט אחד הוא
עם מה שיאמין השכל⁽¹⁾. האמונה היא אצלו: ציור
שכלי שלם בנפש...

ואולם בנוגע לנבואה, הרי שמענו מפיו דברים
מפורשים (בשעה שהוא יוצא חוץ לשיטה) כי, עולם
אחר² הוא, היא היא – העולם הגדול, עולם אין-קץ,
שהשכל צריך להניח בלי נשקו מידו בשעה שהוא
נגש אליה...

ועלוב הוא שכל זה בבואו להתחרות עם
הנבואה קטן הוא מאין כמוהו וצריך לעובו בשעה
שמהרהרים בדברים קדושים עליונים:

„לישא וליתן מדרך החכמה שהיא למטה
מן הנבואה – לא יצא כל דבר על בוריו
שהרי לא יתכן להגיע אליו. הא למה זה
דומה למי שדמה להכניס כל מימי עולם
בקיתון אחד קטן“⁽²⁾... (עוד יבוא)

⁽¹⁾ עיין מ"ג חלק ראשון פרק מ"ט.

⁽²⁾ אגרת לר' חסדאי הלוי.

